

Pieter Geyl, *Geyl in Zuid-Afrika. Verslag van de lezingentournee langs universiteiten in Zuid-Afrika juli-december 1937* (ed. Pieter van Hees en Arie Wolter Willemssen), Amsterdam, Suid-Afrikaans Instituut, 2000, 68 pp., ill., fl 25, ISBN 90-74112-20-X (SAI-Reeks, nr. 10).

In de tweede helft van 1937 maakte Pieter Geyl een reis van enkele maanden door Zuid-Afrika om er aan diverse universiteiten, in het Engels of het Nederlands, voordrachten te houden over Nederlandse geschiedenis en cultuur. In november 1943, tijdens zijn gijzelingsperiode in Sint-Michiëlsgestel (Herman W. von der Dunk, *Geyl, Pieter C.A.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, pp. 1302-1305 (p. 1304)), stelde hij daarover een reisverslag op, dat thans door twee beslagen Geyl-kenners voor het eerst wordt uitgegeven. Het is een interessant document, dat ons weliswaar geen wezenlijk nieuwe inzichten in Geyls denkbeelden en bemoeienissen verschaft, maar zijn bekommernis om het aanhalen van de taalkundige en culturele banden tussen Nederland en Zuid-Afrika aardig illustreert.

Bovendien worden, zoals we dat ook uit zijn brieven kennen, de personen die Geyl in Zuid-Afrika ontmoet vaak scherp getypeerd, al gaat het dan in dit geval voornamelijk om geleerden, journalisten en schrijvers wier namen niet altijd meteen tot de verbeelding spreken. Niettemin: als G.S. en P.J. Nienaber in hun boekje *Die opkoms van Afrikaans as Kultuurtaal* (Pretoria, 1944) de instelling van een leerstoel Afrikaans aan de Universiteit van Amsterdam in 1933, “*op waardige wyse bekleed deur prof. G. Besselaar, [...] ’n gebeurtenis van die aller grootste belang*” noemen (G.S. en P.J. Nienaber, *Die opkoms [...]*, p. 86), dan kan het alweer verfrissend werken van Geyl te vernemen dat er van “*de kleine oude Besselaar*” (p. 38) volgens de *communis opinio* “*niet veel uitgaat*” (p. 54). Dit laatste ‘statement’ komt niet uit het reisverslag dat in 1943 werd opgemaakt, want Besselaar was al in 1938 opgestapt; het citaat komt uit een nota van Geyl van februari 1938, als bijlage in dit boekje opgenomen, waarin hij de aandacht van de Nederlandse regering inriep voor het bevorderen van de culturele betrekkingen met Zuid-Afrika. Geyl had namelijk, zoals gebruikelijk, alweer meteen eigen denkbeelden met dat doel ontwikkeld en stelde voor, in Stellenbosch een Nederlandse leerstoel op te richten (naast de bestaande in Pretoria), de zieltogende leerstoel Afrikaans in Amsterdam te vervangen door een leerstoel in Utrecht en (vooral) Nederlandse lees-, leer- en liederboeken naar Zuid-Afrikaanse scholen te sturen, zodat de kinderen als het ware spelenderwijs met het Nederlands vertrouwd zouden raken. Het lukte allemaal niet erg, en het uitbreken van de oorlog in 1939 deed het plan helemaal verzanden.

Overigens had Geyl, getraind in vraagstukken van nationalisme en onderdrukking, een open oog voor de achterstelling van de kleurlingen en voor de explosieve problematiek van het zwarte bevolkingsdeel in Zuid-Afrika; de

kolonialistische vooroordelen van de blanken, vaak ontaardend in sympathie voor het nationaal-socialistische Duitsland, karakteriseert hij als “*hysterisch*” (p. 24). Slechts zelden ontmoet hij, zoals in Grahamstown, “*een oprecht Christen en Kaffer-vriend*” (p. 22), die zich voor de opleiding van de “*Kaffers*” inzet. De editoren van het relaas tonen zich in hun inleiding verwonderd over het feit dat Geyl dit woord gebruikt, “*terwijl het op dat moment al een zeer ongunstige betekenis [...] had*”, namelijk “*ongemanierde domkop*” (p. 9). Ik denk dat hun verwondering onterecht is. Als het NIR (de huidige VRT) in 1938 in zijn reeks Programmabrochures een radiolezing van Abel Coetzee over *De Zuid-Afrikaansche letterkunde* uitgeeft, dan wordt die onder meer geïllustreerd met de foto van een “*krijger van den stam der Zoeloekaffers*” (p. 7). De woordenboeken uit die tijd onderscheiden “*kaffer: kinkel, lomperd, vlegel*” en “*Kaffers: zwart ras in Zuid-Afrika ten noordoosten van de Kaapkolonie*” (in: J. Verschuerens *Modern woordenboek*, het hier geciteerde, zelfs met een verschillende etymologie: Hebreeuws versus Arabisch.)

Anno 2001 is Geyls droom van een “*wezenlijke versterking [...] van het Dietse element in Zuid-Afrika*” (p. 17) een utopie geworden. Het Nederlands is of wordt samen met het Afrikaans uit de universiteiten weggeborsteld en zal over enkele generaties nog maar een vage herinnering zijn. De koloniale mentaliteit van de Afrikaners, zo wist Geyl al te melden, heeft voor gevolg dat “*alles wat voor de verheffing en ontwikkeling van de Kaffers gebeurt, uit de Engelse hoek komt.*” (p. 24)

Het algehele verdwijnen van het Nederlands en de langzame teloorgang van het Afrikaans daarom meteen af te doen met de spreuk eigen schuld, dikke bult, zou wat ongenueanceerd zijn, maar dat ook Geyl met al zijn initiatieven het tij niet heeft kunnen keren, is althans voor wie deze ontwikkelingen betreurt, de nostalgische conclusie die zich na de lectuur van dit lezenswaardige reisverslag opdringt.

LUDO SIMONS [RUDOLFSTRAAT 45, B-2018 ANTWERPEN]